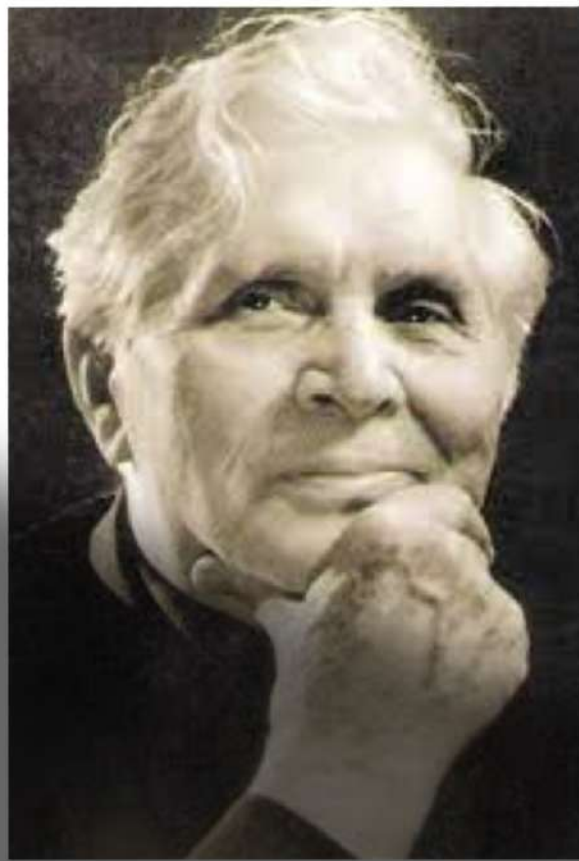

Сини Иван Кавариги

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної державної адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва
імені Олеся Гончара

Світи Івана Кавалерідзе

*до 135-річчя від дня народження українського драматурга,
скульптора, кінорежисера, актора*

Біобібліографічна розвідка

Укладач : Тетяна Базир

«Світи Івана Кавалерідзе» : до 135-річчя від дня народження українського драматурга, скульптора, кінорежисера, актора : біобібліографічна розвідка / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара ; упоряд. Т. Базир. – Полтава, 2022. – 28 с.

Постать Івана Кавалерідзе – складна, суперечлива і багато в чому трагічна. Його життя – приклад наслідування безкомпромісним ідеалам мистецтва, попри голод, холод, життєву невлаштованість і жорстоку ідеологічну диктатуру, всередині якої змушений був існувати.

Бібліографічний показник буде цікавий для краєзнавців, бібліотекарів, а також небайдужих до мистецтва і широкого кола читачів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ	5
УКРАЇНСЬКИЙ ЖИТТЄЛЮБ ІЗ ГРУЗИНСЬКИМ КОРІННЯМ	6
✓ <i>Історія роду</i>	6
✓ <i>Вимріяний злет</i>	7
✓ <i>Пам'ятник княгині Ользі</i>	8
✓ <i>Від'їзд</i>	9
✓ <i>Революція</i>	10
КОХАННЯ В ЖИТТІ МАЙСТРА.....	13
✓ <i>Діти Івана Кавалерідзе</i>	15
ПАМ'ЯТНИК Т. ШЕВЧЕНКОВІ у ПОЛТАВІ.....	15
КІНОРЕЖИСЕРСЬКІ РОБОТИ.....	17
ОСТАННІ РОКИ	22
СВІТЛИНИ.....	23
ЛІТЕРАТУРА.....	25
✓ <i>Книги</i>	25
✓ <i>На шпальтах газет і журналів</i>	25
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	26

ПЕРЕДМОВА

Це була людина багатогранного таланту...

Кавалерідзе був яскравим експериментатором, творцем нових напрямів і в кіномистецтві, і в скульптурі, де досяг – попри постійний пресинг системи та заздрощі колег – небачених висот. Ім'я Івана Кавалерідзе стоїть поряд із іменами наших велетів духу минулого століття: Олександра Довженка, Олеся Гончара, Леся Курбаса, а також цілої низки діячів Розстріляного Відродження...

Сучасне мистецтво знаходиться у напруженому пошуку ідей, які допоможуть відновити втрачений зв'язок між тимчасовим і вічним, земним і небесним (матеріальним та ідеальним).

Найбільш важливий для І. Кавалерідзе період становлення творчості співпав з часом, коли в світовому мистецтві відбувався інтенсивний пошук нових форм вираження світосприйняття, яке змінювалося. Мистецтво переходило від реалізму XIX ст. до модерністських течій XX ст.

Історичні перетворення дозволяють нам по-новому оцінити внесок І. Кавалерідзе в національну і світову художню культуру.

Поза сумнівом, у долі цієї людини було щось фатальне, ренесансне. І не випадково ЮНЕСКО назвало його «українським Мікеланджело». У квітні виповнюється 135 років від дня народження Івана Петровича Кавалерідзе (1887-1978) – видатного українського режисера, скульптора і кінодраматурга. Він відомий своїми пошуками нової кіномови в історичних фільмах «Коліївщина» і «Злива». Він створив першу українську кінооперу «Наталка Полтавка». Популярна і його екранізація «Повії» Панаса Мирного (із Людмилою Гурченко в головній ролі). А деякі його скульптурні роботи – «Бунт», «Журавлі летять», «Якби ви знали, паничі» – музейники взагалі не приймали, оскільки боялися, що їх не зрозуміють «верховні цінителі». За один з його фільмів Кавалерідзе не злюбив Сталін, Хрущов таврував його за «негідну поведінку» під час фашистської окупації Києва.

Загалом діяльність І. Кавалерідзе – ціла епоха у вітчизняному мистецтві. Попри все митцеві вдалося зберегти протягом усього творчого шляху власний почерк і самобутнє мистецьке світовідчуття. Найкращі твори І. Кавалерідзе, що увійшли до скарбниці нашої культури, експонуються не лише в Україні, а й за її межами.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ

Іван Кавалерідзе народився в сім'ї українки та нащадка грузинського князівського роду.

1896-1899 рр. – навчався у початковій земській школі.

1899-1905 рр. – у приватній гімназії Валькера в Києві.

1907-1909 рр. – навчався у Київському художньому училищі.

1909-1910 рр. – у Петербурзькій академії мистецтв.

1910 р. – разом зі скульптором Сніткіним та архітектором Риковим виграв конкурс на кращий проєкт пам'ятника княгині Ользі в Києві (відкритий на Михайлівській площі в серпні 1911 року, розібраний 1923-го, відновлений 1996-го).

1910-1911 рр. – вдосконалював художню майстерність у приватній студії Наума Аронсона (Париж).

1915-1917 рр. – мобілізований до російської царської армії.

1918-1928 рр. – працював у відділі народної освіти в Ромнах.

1928-1933 рр. – режисер Одеської кінофабрики.

1932 р. – одружується з Надією Капельгородською.

1934-1941 рр. – режисер студії «Українфільм» у Києві.

1941 р. – протягом Другої світової війни керував відділом культури Київської міської управи.

1944-1948 рр. – старший науковий співробітник відділу монументальної архітектури Академії архітектури УРСР.

1950 р. – створив барельєфи, вписані в тонго по периметру одного з ярусів вежі на будинку по Георгіївському провулку № 2 в Києві (не збереглися).

1957-1962 рр. – режисер Кіностудії імені Олександра Довженка.

Помер у Києві 3 грудня 1978 року.

УКРАЇНСЬКИЙ ЖИТТЄЛЮБ ІЗ ГРУЗИНСЬКИМ КОРІННЯМ

*Життя моє ніколи не було легким, але завжди до останнього подиху я
служитиму рідній Україні, своєму багатостраждальному народові. Я вірю,
що настане той день, коли про мене скажуть добре слово.*

Іван Кавалерідзе

Історія роду

...Багато років тому на Кавказі під час війни з Шамілем російський генерал Ладанський арештував групу грузинів, запідозривши їх у співчутті до «газавату» – священної війни «правовірних» проти «гяурів», а вірогідніше, для того, щоб примножити кількість кріпацьких душ у своєму маєтку. Силоміць вивезені на Полтавщину бранці зустріли прихильність українців, вчили козацьких пісень, одружувалися із степовичками. Україна стала для них другою батьківщиною, і їхні діти виростили хліборобами.

Серед горян був і Васо Кхварідзе, дід митця. Батько, Петро Кавалерідзе (так односельці переінакшили незвичне для них прізвище), покохавши красуню Килину Кухаренко, одружився з нею. У щасливому шлюбі 13 квітня 1887 року на хуторі Ладанському (нині с. Новопетрівка Сумської області) народився хлопчик Іван, який називав себе «українцем із ложкою грузинської крові».

На обійсті Петра Кавалерідзе і Килини Кухаренко зібралися сусіди – українські селяни Цинарідзе, Чоні, Орбельяні, Мазаракі, щоб привітати їх із народженням сина Івана. Хлопчику пророкували щасливе життя, бажали стати священиком або волосним писарем. Лише рідна тітка, у якої чоловік був художником, сумно мовила: нехай буде ким завгодно, аби не художником...

Коли старі дати уточнювали за новим стилем, йому замінили «нещасливе» число 13 на 14, що відтоді фігуруватиме в усіх документах.

Маму Килину Луківну Іван майже не пам'ятав. Немовлям він засинав під українські колискові, а підрісши, жадібно всотував казки й перекази про народні повстання, козацькі війни, гайдамаччину, розповіді бувалих людей.

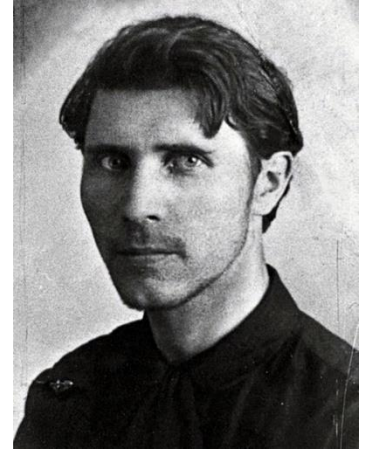
Пас хлопець череду, орав землю, ліпив з глини фігурки. Святом для нього були рідкі приїзди дядька, Сергія Мазаракі, вихованця Петербурзької академії мистецтв. Той звернув увагу на непересічні здібності юнака до малювання, охоче давав йому уроки.

Дитинство Івана Кавалерідзе минуло в с. Талалаєвка, де він пішов до початкової земської школи.

Вимріяний злет

Після закінчення початкової освіти у 1899 р. його забирає до Києва дядько – Сергій Мазаракі, відомий археолог-скіфолог і митець для продовження навчання у гімназії. До казенної гімназії не потрапив, оскільки розпочався навчальний рік, тож вступив до приватної прогімназії Г. Валькера. У гімназії його посадили за парту разом із Сашком Архипенком – майбутнім скульптором зі світовим ім'ям. Мешкав І. Кавалерідзе у родині своєї тітки і хрещеної Іуліти Луківни – дружини художника Сергія Аркадійовича Мазаракі.

У домі С. А. Мазаракі панувала творча атмосфера. На гостину до дядька збирались артисти оперного театру, товариші по Академії мистецтв – П. Мартинович, П. Сластьон, І. Селезньов, С. Васильківський, київські художники С. Светославський, Ф. Красицький. Бував там і А. Куїнджі, зі Львова приїздив І. Труш. Дане середовище сформувало мистецьке світосприйняття юнака і визначило подальшу дорогу в мистецтво. Не закінчивши гімназію через матеріальну скруту в родині, поживши два роки у батьків, 1906 р. Іван Кавалерідзе повернувся до Києва і вступив до художнього училища на скульптурне відділення (майстерня Ф. Балавенського).

У 1907 р. на замовлення польської поетеси М. Гроссек І. Кавалерідзе створює портрет Євгенія Онегіна. Щоб якось заробити на життя, він працює статистом у оперному театрі, де також підробляє як скульптор. У маленькій хорovій Київської опери, що була віддана молодому скульпторові під студію, він одержимо віддається покликанню. Перебування в театрі, природно, пробуджує в душі, чутливій до всього прекрасного, глибокий інтерес до сценічного мистецтва. Можливо, саме тоді Іван відчув і своє друге покликання...

У 1909 р. на гастролі до Києва приїхав Ф. Шаляпін. Іван Кавалерідзе познайомився зі співаком і також зробив його скульптурний портрет. На згадку Ф. Шаляпін подарував І. Кавалерідзе власну фотографію в ролі з дарчим написом. Потім створює портрети відомих на той час артистів Г. Бюссе, С. Брикiна, М. Гуцiної.

Талант відкрив йому двері до Петербурзької академії, де вчився у майстерні І. Гiнцбурга. Щоб вдосконалити майстерність, І. Кавалерідзе радять поїхати навчатись до скульптора Н. Аронсона, який мешкав у Парижі. І. Кавалерідзе поринає у життя провідного мистецького центру світу, знайомиться з провідними художніми течіями, художниками. Роботи здібного юнака побачив відомий тоді скульптор П. Арансон і запропонував

безплатне навчання в його паризькій студії. Про це Іван не міг навіть мріяти і сприйняв пропозицію як дарунок долі. Завдяки Ользі Миколаївні Мечніковій зустрічається з Огюстом Роденом.

Франсуа Огюст Рене Роден (12.12.1840-17.11.1917) – французький скульптор. Один із засновників імпресіонізму у скульптурі.

Вже перша курсова робота початківця була високо оцінена вчителями й знавцями. Згодом на звороті цієї композиції під назвою «Творчість» великий Роден напише: *«Це сильно. Видно талант. Але треба працювати й працювати»*.

Всього рік перебування в Парижі, але цього досить, щоб І. Кавалерідзе відчув себе зрілим митцем. Але через бурхливе паризьке життя він раптом занудьгував і повернувся на батьківщину.

Пам'ятник княгині Ользі

У Києві його дядько Сергій Мазаракі повідомив, що через чотири дні закінчується конкурс на пам'ятник княгині Ользі й племінник зобов'язаний взяти в ньому участь... Після чотирьох безсонних ночей проєкт був готовий. На серйозному конкурсі, оголошеному Військово-історичним товариством, до якого був причетний сам цар, 24-літній юнак зайняв перше місце.

У авторському проєкті Ольга була зображена з мечем і мала досить войовничий вигляд. Митрополит Флавіан зажадав забрати меч і покласти праву руку на груди, де, на його думку, мав бути хрест. *«Меч я відкинув, – згадував Кавалерідзе, – хрест одягнув, руку поклав на груди, але ліва рука затисла міцно в кулаку кінець плаща, і уся фігура, як і раніше, зберігала войовничість і властиву княгині владність»*. За задумом автора, фігури пам'ятника повинні були відлити з бронзи, але і тоді грошей не вистачало. Вирішили побудувати тимчасовий пам'ятник зі світлого залізобетону з додаванням мармурової крихти. Пам'ятник сяяв білизною і важко було розпізнати, що він не з чистого мармуру. Володимирський проїзд сполучає дві площі – Михайлівську і Софіївську. Цю коротку Київську магістраль можна назвати самою довгою дорогою до істини і духовності, адже вона поєднує архітектурні ансамблі двох унікальних святинь – Михайлівського Золотоверхого і Свято-Софійського монастирів. Саме уздовж цієї вулиці в 1909 р. було прийнято рішення відтворити «Історичний шлях», тобто прокласти грандіозну алею, яка б складалася з пам'ятників видатним діячам вітчизняної історії – князю Олегу, княгині Ользі, Святославу, Володимирі Великому, Ярославу Мудрому, Нестору Літописцю... «Первістком» цього гігантського проєкту став пам'ятник княгині Ользі, апостолу Андрію Первозванному, рівноапостольним Кирилові й Мефодію.

Офіційне відкриття мало відбутися 4 вересня 1911 р. на Михайлівській площі в присутності царської родини. Але в оперному театрі стався постріл у Петра Столипіна, родина царя від'їхала, урочистості відмінили, тихо відкрили монумент. Отриманий гонорар пішов на навчання сестер: троє стали вчительками, одна – медиком; Іван дав освіту й молодшим братам.

У травні 1919 р. Ольгу скинули з п'єдесталу, відбили голову, тіло розлупали на 17 шматків і закопали тут же, місце пам'ятника стало клумбою. Фігури Кирила, Мефодія та Андрія забили дошками, 1923 р. вони хутко зникли. У 1995 р. вирішили відновити пам'ятник. В Італії купили блоки

мармуру з Карру, звідки брав мармур Мікеланджело. Під асфальтом віднайшли фундамент, всі 17 шматків тіла княгині, але без голови. Пам'ятник потребував трирічної роботи, але українці її виконали за три місяці. Стислі терміни, наше «давай, давай!» довели до трагедії: помер археолог

Віктор Харламов, який керував розкопками. Перевтома, робота по 14 годин за добу призвели до смерті скульптора Віталія Шишова, який ліпив Андрія Первозванного.

Твір І. Кавалерідзе отримав нове життя 25 травня 1996 р.

Від'їзд

Іван Кавалерідзе починає працювати у 1912 р. художником-оформлювачем кінофірми «Тіман і Рейнгарт». Кавалерідзе поринає в нове на той час мистецтво, працює поруч з операторами Мейєром, О. Левицьким, режисерами Я. Протазановим, В. Гардіним, акторами Максимовим, Волковим, Преображенським, Шатерніковим, Уваровою. Кавалерідзе бере участь у оформленні фільмів «Анна Кареніна», «Гнів Діоніса», «Крейцера соната», «Відхід великого старця», які увійшли до «Російської золотої серії». Знайомство І. Кавалерідзе з художником і режиссером Чеславом Сабінським, який тонко відчував художні особливості кінотворення, сприяло формуванню у І. Кавалерідзе власного погляду на кіно. Як він сам згадував, починає експериментувати зі світлом, пропонує режисерам сміливіше використовувати натуру у кінотворенні, відійти від бутафорських несправжніх елементів. Набутий досвід і навички на кіновиробництві І. Кавалерідзе застосує згодом, коли в 1920-х рр. обере професію кінорежисера. Відтоді скульптура й кіно у його творчості йшли пліч-о-пліч.

...Вибухає перша світова війна, потім – революція, Кавалерідзе мобілізують у діючу армію. В чині прапорщика він переходить на бік повсталого народу. У 1917 р. Кавалерідзе командує батальйоном народної армії України і за дорученням Тимчасового уряду їде на Всеукраїнський військовий з'їзд, скликаний Центральною Радою в Києві. Довідавшись, що Кавалерідзе – художник, Симон Петлюра порадив йому виїхати в Ромни і зайнятися творчістю.

Симон (Семен) Васильович Петлюра (народився 22 травня 1879, м. Подтава, Україна - помер 25 травня 1926, м. Париж, Франція) - український державний, військовий та політичний діяч, публіцист, літературний і театральний критик.

Він, відчуваючи небувалий приплив сил, прагне знайти своє місце у вирі подій.

Виїжджає на фронт з агіткультбригадами, під час однієї з таких поїздок був тяжко поранений. А потім – тиф. Його підтримали теплі слова учнів: *«Ви показали нам справжнє мистецтво, зробили його для нас доступним, дали те, чого не змогли б ми ні здобути власними силами, ні придбати за гроші... Ви сіяли знання в самій темній гущі народній. І робили це не примусово, а щиро, з певністю, що несе користь рідному краю...»*.

А у 1918 р. вітер революції заніс його знову в затишне місто Ромни, де жила його колишня дружина. Але вороття назад немає. Вікторія – заміжня дама. А Іван – «вільний художник». В Ромнах Кавалерідзе працює у відділі народної освіти, викладачем малювання в школах, засновує повітовий театр і ставить «Наталку Полтавку», «Запорожець за Дунаєм», «Лісову пісню». У театральному колективі Кавалерідзе з'являється нова муза. Це було друге велике кохання Івана – Ніна Йосипівна Калиновська. Він пропонує їй руку й серце. Вони одружуються. Ніна дарує йому доньку – молодшу Ніну, яку під час окупації Харкова закатували фашисти.

Одужуючи, скульптор створює перший в Україні пам'ятник-символ Героям Революції. Це двофігурна композиція, де постаті титана-борця й робітника, що розірвав кайдани і кличе до боротьби, сповнені піднесення. Потім був пам'ятник Шевченкові з бетону. Кобзар сидить на крем'яній кручі. На обличчі – гнів і рішучість. Пророчі слова на постаменті: *«Оживу і душу вольную за волю із домовини воззову»*. Будували пам'ятник у Ромнах всім миром, швидко. Школярі й молодь театральних труп, просто охочі городяни возили матеріали, готували цемент...

Геніальний поет хвилює митця все життя. Наступну скульптуру Кобзаря встановлюють у Полтаві.

У тодішній столиці України – Харкові – оголосили конкурс проєктів на пам'ятник знаменитому революціонеру Артему. Брати участь у спорудженні першого радянського монумента в Донбасі зголосилося 83 скульптори. Першу премію не дали нікому, а другу одержав 36-літній Іван Кавалерідзе. За задумом скульптора-новатора 15-метрова статуя революціонера повинна була стати втіленням нової епохи. Монумент він назвав «Слава праці». В обраному для пам'ятника матеріалі залізо символізувало силу, а бетон – стійкість.

Для роботи над пам'ятником він переїздить до Харкова і влаштовується художником у видавництво «Комуніст». Тут йому виділили під житло крихітну кімнату, у якій раніше жив Павло Тичина. Кавалерідзе згадував, як доводилося спати на купі газетного паперу і працювати в пальто при температурі 4 градуси. Кожного ранку, по дорозі на роботу, до нього заходив голова Раднаркому Влас Чубар, а раз на тиждень – Петровський. Їм скульптор не скаржився, а дружині у Ромни писав: *«Зарплату затримують. Фігуру закінчую; сил немає. Повторюється торішня історія: півгодини працюю – годину лежу»*.

Доля цього пам'ятника склалася трагічно. Під час Другої світової війни його було пошкоджено, і хоча робітники Юзівки зберегли деталі пам'ятника, щоб потім відновити, місцеве керівництво надало перевагу традиційному образу, замінивши його натуралістичною скульптурою 1959 р. (А. Шарпан, М. Декарменджі). Коли почався активний наступ на формалізм, пам'ятник Артему у виконанні Івана Кавалерідзе був *«зарахований до шкідливих споруд»*.

В 1925-1927 рр. Кавалерідзе створює пам'ятники Леніну в Шостці та Запоріжжі, Т. Шевченку в Полтаві (1925), Сумах (1926) (згодом знищений за формалістичну стилістику). Бере участь у проєкті пам'ятника «Тарасова могила» у Каневі (1926).

Визначальною роботою митця стало створення другого пам'ятника Артему. До цього образу митець повертається ще раз, звівши на Лисій горі, на правому березі річки Сіверський Донець (біля міста Святогірськ, Донецька область, Україна), на території Святогірського державного історико-архітектурного заповідника, скульптуру полум'яному революціонерові. Свій

гонорар автор майже цілком витратив на зведення монумента і тому одержав із належних йому 5000 всього 92 карбованці. Стоїть він й нині, хоча під час Великої Вітчизняної війни фашисти стріляли по ньому з кулеметів і гармат. Тисячу поранень дістав та вистояв, а тепер реставрований. Цей пам'ятник, як і деякі інші конструктивістські проекти художника, не завжди однаково сприймалися і оцінювалися суспільством і владою.

Так, на початку 1960-х, під час кампанії проти авангардистських течій у мистецтві, нищівна критика на адресу Кавалерідзе та його «жахливих творів» прозвучала з вуст Микити Хрущова, в той час керівника держави.

На невисокому постаменті зупинився зовні нічим не примітний мандрівник. Босоніж, з сумкою через плече і свитою, перекинутою через руку, спирається на дорожній ціпок. Застріяне і водночас позначене високою думою чоло мислителя-вчителя, котрий ішов поміж простих людей сіяти світло добра і знань, зерна непокори й віри у справедливість. Такою виліпив Іван Петрович фігуру українського філософа Григорія Сковороди. Вона з'явилася в Лохвиці Полтавської області 1922 року. За спорудження заплачено двадцять пудів пшениці, два із них одержав автор. Через сорок років І. Кавалерідзе зняв про це художній фільм за власним сценарієм.

На схилі життя скульптор знову повернувся до образу Г. Сковороди – створив монументальний пам'ятник, що встановлений у Києві на Подолі, напроти колишньої Києво-Могилянської академії, де здобував освіту філософ-мандрівник.

Поряд із згаданими роботами наприкінці 1920-х Кавалерідзе створює декоративні фігури на фасаді Будинку вугілля у Харкові (1927), декоративну групу «Змичка» (1927), рельєф «Здоров'я» на фасаді робітничої поліклініки у Харкові (1928), працює над погруддями Остапа Вишні, Михайла Семенка, Миколи Куліша, проєктом надгробку кіноактрисі Вірі Холодній та багатьма іншими скульптурами і пам'ятниками.

Початок Великої Вітчизняної війни застав режисера і його знімальну групу в Карпатах, в селі Жаб'є (тепер – Верховина), де вони знімали фільм «Пісня про Довбуша» (за сценарієм Любомира Дмитерко).

До Києва знімальна група (27 осіб) діставалася пішки. Повернувшись 20 вересня 1941 р. додому, до своєї Надії, Кавалерідзе одразу ж потрапив у вир інтересів творчої інтелігенції, яка була покинута напризволяще і потерпала від голоду та нестатків в окупованому режимі, але робила все можливе, щоб врятувати національну культуру та її діячів.

Кавалерідзе очолив відділ мистецтв у міській самоуправі. Але через кілька місяців він залишив цю посаду, остерігаючись розстрілу у Бабиному

Яру і був змушений торгувати власними творами на базарі заради того, щоб вижити, незмінно, при цьому відмовляючись від офіційних замовлень. Відомий факт: скульптор не захотів ліпити бюст Гітлера... Уже по війні з'ясувалося, що та пропозиція виходила від радянського розвідника. Але і цього було достатньо, щоб після війни Кавалерідзе звинуватили у співпраці із загарбниками. Тому довгі роки йому більше забороняли, ніж дозволяли.

У 1944-1948 рр. Іван Петрович – старший науковий співробітник відділу монументальної скульптури Академії архітектури УРСР.

У 1957-1962 рр. Кавалерідзе – режисер Київської кіностудії ім. О. Довженка. Паралельно, як скульптор, створює пам'ятник Б. Хмельницькому у Кобеляках, скульптури «М. Кропивницький», «Тарас Шевченко на засланні».

КОХАННЯ В ЖИТТІ МАЙСТРА

Іван Кавалерідзе обожнював жінок. Умів по-грузинському галантно поводитися з дамами і до останніх днів мав великий успіх.

Першою його дружиною 1912 року стала Олена – дівчина, яка не мала жодного відношення до мистецтва. Якось, повертаючись із Києва на канікули до батька, в потязі Іван кинув оком на симпатичну гімназисточку. Пізніше він згадував: *«Слово за словом – подружилися, а в лісочку – полюбилися, та й швидко одружилися... А далі – суцільна проза...»*. Спочатку вони жили в Ромнах. Дружина народила Івану двох дітей: доньку Євгенію та сина Ігоря.

Кавалерідзе мріє вчитися у Петербурзькій академії мистецтв. І від'їжджає до Петербурга сам. Його дружина Вікторія виявилась типовою провінціалкою, яка не дуже переймалася творчістю чоловіка, не мала бажання виїжджати з насидженого місця. Та й її батькам був не до вподоби бідний зять-студент, та ще й художник.

Коли Кавалерідзе став співпрацювати з російською компанією «Тіман та Рейнгардт» і треба було їхати на зйомки до Москви, почув від дружини:

«Я з тобою нікуди не поїду. Татусь знайшов мені іншого чоловіка – бухгалтера з банку... Я вийду за нього заміж...». Так несподівано розірвалися перші подружні стосунки, і Кавалерідзе знову став вільним.

Другою дружиною Кавалерідзе

стала Ніна Калиновська. У них народилася донька, яку назвали, як і маму, Ніною, молоде подружжя було щасливим. Та несподівано сталася біда: Ніна Йосипівна якось гуляла вулицею – впала й ушкодила ногу і на все життя вона залишилася кульгавою. В театрі вже грати не могла, а красивий і статний Іван, перестав з'являтися з дружиною на людях, мабуть він соромився її фізичної вади. В його житті почали з'являтися інші жінки, адже в його крові текла кавказька кров. Однак і цей союз був недовгим... Але він не розлучався з дружиною.

1928 року Кавалерідзе залишає Ніну Йосипівну у Харкові та їде до Одеси, де плідно працює, як сценарист і кінорежисер. У цей період у майстра з'являється третя жінка – Валентина Равінська, яка відтіснила Ніну, законну дружину на другий план. Валентина була посередньою актрисою, але дуже ефектною. Вона була здатна створити навколо себе ілюзію радості і натхнення. Розлучилися вони майже анекдотично і несподівано. Кавалерідзе згадує про це з гумором: *«Одного разу вона прийшла до мене на знімальний майданчик, і сказала: Ванечка, ти знаєш любий, я зустріла полковника, він купив мені такі прекрасні туфельки, які ти мені в житті ніколи не купиш. Я, від тебе йду... І вона пішла...»*.

У 1930-і роки на зйомках фільму «Коліївщина» (Кавалерідзе став режисером та писав кіносценарії) Іван Петрович познайомився з молодою артисткою з ансамблю танцю Василя Верховинця, який брав участь у зйомках фільму. Йому тоді було 46 років, а їй 29. Вона була одружена, мала сина, але пішла від чоловіка до Кавалерідзе. Спільних дітей вони не мали. Вона стала його музою і рабинєю. Хоча мала неабиякі здібності, що передалися їй від батька – талановитого письменника Пилипа Капельгородського. Який був розстріляний у 1939 р. у Полтаві.

Капельгородська підтримувала стосунки з другою дружиною Івана Петровича Ніною Йосипівною. Коли у 1960-ті роки Кавалерідзе серйозно захворів і потрапив у реанімацію, Капельгородська дала телеграму Ніні Йосипівні: *«Наш Ванечка у реанімації. Приїдь»*. Та приїхала до Києва і запитує у Надії Пилипівни: *«Якщо з Ванечкою станеться непоправне, як ти житимеш?»* Справа в тому, що хоча на той час Кавалерідзе 36 років був із Капельгородською (вони, до речі, разом пережили у Києві гітлерівську окупацію), за документами залишався чоловіком Ніни Йосипівни. Жінки, нарешті, вирішили розставити все на свої місця. Коли Кавалерідзе одужав,

Ніна Йосипівна оголосила йому: *«Ванечка, я з тобою розлучилася»*. *«А я вийшла за тебе заміж»*, – повідомила йому Надія Пилипівна. Як їм це вдалося, залишилося загадкою.

Так вони його виходили. Удвох. Надія та Ніна. Бо немає кращих ліків та більшої нагороди для чоловіка, ніж жіноча турбота та ласка.

Діти Івана Кавалерідзе

Донька від першого шлюбу Євгенія (вона прожила 101 рік) з ним практично не спілкувалася, а ось Ігор син до війни відвідував батька. Він загинув на фронті. Не пережила війну і донька від другого шлюбу Ніна – допомагала партизанам, і її розстріляли гітлерівці.

Іван Петрович мав ще позашлюбну доньку Майю. Коли у 1920-і роки він жив у Харкові, у нього та його молодшого брата Володимира був роман з однією і тією ж жінкою, яка обіймала досить високу посаду, Катериною Сеник. Іван вважав, що Катерина народила дівчинку Майю від брата Володимира. Постало питання, на кого записати дитину. Рішення ухвалив Кавалерідзе-старший. Він сказав Іванові: *«Запиши дитину на себе – ти артист, і цим все сказано. А Володимир молодий учений, не псуватимемо йому репутацію»*. Майя стала старшим редактором на телебаченні Харкова, періодично приїжджала до Києва у гості до Івана Петровича.

Але найближчим для Кавалерідзе людиною був його учень і спадкоємець Ростислав Сінко. Іван Петрович називав його своїм духовним сином.

ПАМ'ЯТНИК Т. ШЕВЧЕНКОВІ У ПОЛТАВІ

Задум спорудити у Полтаві монумент Тарасові Шевченкові виник на початку ХХ ст., коли в Україні розпочався процес увічнення постаті національного митця. Трохи пізніше цією ідеєю пройнялася не тільки полтавська інтелігенція, але й губернське земство, голова якого Михайло Токаревський у міру своїх сил просував українські цінності в

громадсько-культурне життя краю. Ці прагнення підтримувала й Полтавська спілка споживчих товариств, що 1920 р. замовила художнику Михайлові Гаврилку створити бюст Т. Шевченка та виготовити форму для масового виробництва його залізобетонних погрудь. Митець виконав погруддя

Кобзаря для Полтавського театру, однак до повсюдної «шевченкізації» Полтавщини справа не дійшла.

Від ідеї вшанувати Т. Шевченка не відмовилася і нова комуністична влада, яка прагнула використати постать «поета-революціонера» для своєї політико-ідеологічної легітимізації.

Ще 1924 року Кавалерідзе очолив творчу майстерню в Харкові, створену із обдарованих безпритульних дітей. Замовлення на виготовлення пам'ятника Шевченкові у Полтаві і було першим для майстерні. Полтавська влада хотіла, щоб пам'ятник був висотою 9-10 метрів, але, як бачимо, цю ідею пізніше скоригували.

Створити високий монумент із бетону запросили скульптора, який перед тим, ще за правління гетьмана Павла Скоропадського, спорудив подібний пам'ятник поетові в Ромнах (тоді Полтавської губернії, а нині Сумської області). Власне, його Кавалерідзе й узяв за зразок для свого полтавського дітища, надавши йому стильових рис конструктивізму й кубізму.

Пам'ятник із гаслом «...і вражою, злою кров'ю волю окропите» мали звести в Полтаві «під дату», до восьмої «революційної» річниці, в жовтні 1925 р. У березні все вже було готове, проте відкриття монумента затягувалося – стиль конструктивізму занепадав у країні, яка будувала комунізм, а йому на зміну приходив соцреалізм.

І нарешті встановити в березні 1926 р. оригінальний пам'ятник поетові – навпроти архітектурної перлини Полтави, будівлі колишнього губернського земства. Там із 1906 р. діяв історико-природничий музей, за більшовиків перетворений у Центральний пролетарський музей (нині Полтавський краєзнавчий).

Натовп був величезний, зібралися люди з Полтави й навколишніх сіл. І коли під мелодію «Заповіту», яку написав Гордій Гладкий, із пам'ятника зняли покривало, кількатисячний хор почав співати.

Особливість пам'ятника полягає в тому, що постать Шевченка наче виростає із землі, а сам поет сидить на узвишші. Кавалерідзе не випадково зробив прив'язку до місця в центрі старої Полтави, адже Шевченко, ймовірно, бував там, коли йшов малювати Хрестовоздвиженський монастир і хату Котляревського. Що свідомим було вибрано розташування пам'ятника навпроти будівлі колишнього губернського земства.

Хоч, як пізніше показала історія, доля полтавського Кобзаря не була легкою: під час окупації міста нацисти, не заглиблюючись у подробиці, ледве не знищили монумент, переплутавши Т. Шевченка з ворожим їм комуністичним вождем В. Леніним. Та й у повоєнний час пошкоджений пам'ятник українському поетові, з якого стирчали шматки арматури, не був у великій пошані. Радянська влада не поспішала його відновлювати не тільки через те, що Полтава начебто прихильно зустріла гітлерівську армію, а й тому, що сам стиль виконання, за словами Микити Хрущова, був незрозумілий народові. Відтак керівник Радянської України, який приїздив

до міста в жовтні 1947 р., запропонував залишити пам'ятник як промовисте свідчення нацистського вандалізму і спорудити натомість щось схоже на бронзово-київського Кобзаря.

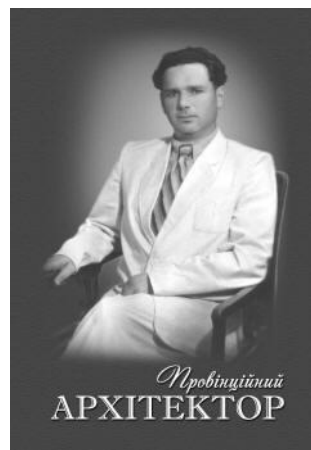
Спогади залишив головний зодчий Полтави Лев Вайнгорт у книзі «Провінційний архітектор», де є невеличкий розділ «Зустріч із Хрущовим».

«Но до нового памятника дело не дошло, однако, памятуя указание Первого секретаря, местное начальство долго не разрешало привести в порядок полуразрушенный памятник Шевченко».

Полтавчане помнят, наверное, что даже лет через десять после войны верхняя часть памятника была разбита. Вместо руки торчал обнаженный арматурный стержень, повреждена была голова монумента...».

Новий «правильний» монумент поетові у Полтаві так і не звели, проте і старий не поспішали реставрувати, а його сумського «брата-близнюка» у процесі боротьби з формалізмом у мистецтв взагалі демонтували у 1960-х рр.

Намагаючись урятувати полтавське дітище, І. Кавалерідзе пропонував замінити його на бронзовий відповідник і навіть виділив на це із власної кишені 100 тисяч карбованців. Однак, на щастя, автентичного конструктивістсько-кубістичного Кобзаря таки вдалося вберегти. Можливо, не останню роль у цій справі відіграв один із місцевих компартійних «босів» Максим Оніпко. Він не був геть позбавлений українських сентиментів і сприяв відновленню пам'ятника, який І. Кавалерідзе на схилі років назвав одним із трьох своїх найбільших творчих одкровень. Два інші – це монументи княгині Ользі в Києві й Артему в Бахмуті (нині Артемівськ Донецької області).

КІНОРЕЖИСЕРСЬКІ РОБОТИ

Митець унікав уторованих доріг, багато й сміливо експериментував і в скульптурі, і в кіно. Був режисером Одеської (1928-1933) і Київської (1934-1941, 1957-1962) кіностудій художніх фільмів, де поставив переважно за власними сценаріями кінокартини. Перший його фільм «Злива», або «Кіно-

офорти до історії Гайдамаччини» (1928). Німе кіно, зняте на Одеській кінофабриці, не дійшло до нашого часу. За розповідями очевидців, це була спроба поєднати мистецтво скульптури з кінематографом. Фільм складався із

статичних композицій, які змінювали одна одну. Замисел художника був грандіозним: розповісти про історію України за останні 200 років. Режисер використав узагальнено-метафоричний підхід до зображення подій. Пізніше англійський мистецтвознавець Моріс Добб напише: *«Злива» Кавалерідзе здається мені новою сторінкою в історії кінематографічної техніки...»*

«**Перекоп**» («Пісня про Перекоп») (1930). Німий революційний епос, знятий Кавалерідзе до 10-річчя перемоги більшовиків над Добровольчою армією Врангеля в Криму. В ньому автор відходить від винайденого ним кіноскульптурного синтезу і вдається до жанру кіноепосу, в якому сягає великих історіософських узагальнень.

«**Штурмові ночі**» (1931). Німа стрічка про «соціалістичне будівництво» 1920-х – початку 1930-х років, зведення двох промислових гігантів першої п'ятирічки: Дніпровської ГЕС та Харківського тракторного заводу, зроблена в жанрі кіноепопеї.

Режисер, він же і сценарист, прагне до зображення героїчних подій і характерів, широкого охоплення життя, показу гострих зіткнень і конфліктів. Його кінематографічні образи вражали не тільки правдивістю, а й скульптурною чіткістю, живописною виразністю.

Митець ламає застарілі схеми і штампи, пропонує нові форми й мову кіно. «Штурмові ночі», «Перекоп» та інші – масштабні полотна, що відзначаються свіжістю, оригінальністю режисерських рішень і монтажних прийомів. Батальні сцени – реалістичні й водночас романтично піднесені, правдиві панорами битв. У 1935 році за створення цих фільмів І. П. Кавалерідзе був нагороджений орденом Червоної Зірки.

«**Коліївщина**» (1933). Перший звуковий фільм Кавалерідзе, сценарій якого йому довелося переробляти 17 разів під тиском партійного керівництва. Чудово зняту історико-революційну драму з унікальною символічною мовою, побудовану за принципом асоціативного монтажу, спочатку захоплено прийняли й назвали «потрібною» народові, але вже невдовзі розкритикували за «формалізм і натуралізм». У фільмі несподіваним чином потрактовано роль українських національних героїв періоду Коліївщини: козак Семен Неживий повертається в рідне село, злиденне й зруйноване. Не здатний миритися з панським визиском, він підбурює бідняків на повстання, яке представники козацької старшини Максим Залізняк та Іван Гонти використовують у власних цілях, зраджуючи народні ідеали. Стрічка принесла Кавалерідзе славу великого режисера. Це був перший фільм із задуманої трилогії, що мала охопити події історії України

від середини XVIII до перших десятиліть XX століття. Якби не численні переробки на вимогу цензорів, «Коліївщина» могла стати першою в СРСР звуковою кінострічкою.

«Прометей» (1935). Один із центральних фільмів українського кінематографа 1930-х років, особисто розкритикований як «буржуазно-націоналістичний» і заборонений Сталіним. У «Прометей» Кавалерідзе виклав історію власного роду. Селянського хлопця Івася примусово мобілізовано на Кавказ. Його дівчину пан насильно відправляє в бордель. Захоплений героїчним опором горян регулярній російській армії, Івась, повернувшись до рідного села, піднімає селянське повстання. Фільм, відзнятий з епічним розмахом легендарним оператором Миколою Топчієм, пролежав цілі десятиліття «на полиці».

Митець звертається й до екранізації класики українського театру. Постановка «Наталки Полтавки» (1936) за однойменним музичним твором Миколи Лисенка відкрила новий жанр у вітчизняному кіномистецтві, донесла до глядача глибоку народність сюжету, пісенне багатство, яскраві образи літературного першоджерела. У зйомках були задіяні відомі українські театральні актори, які виконували партії власними голосами. Фільм був створений на замовлення партії, яка прагнула виступити монополістом національної класичної оперної спадщини: українські емігранти США почали знімати свою версію «Наталки Полтавки» роком раніше, й завданням Кавалерідзе було створити свою версію в рекордні терміни. Стрічка з тріумфом демонструвалася в США. Зокрема, тільки в Нью-Йорку в 1936 році її показували 21 день при переповнених залах.

Наступною була успішна екранізація опери «Запорожець за Дунаєм» (1937), опера С. С. Гулака-Артемовського, що є першим твором цього жанру на лібрето українською мовою. «Запорожець за Дунаєм» залишається однією з найпопулярніших українських опер, що ставиться в оперних театрах України та за кордоном.

1941 року режисер почав знімати в Карпатах фільм «Олекса Довбуш», та роботі перешкодила фашистська навала. Знімальна група налічувала 50 осіб. Усі військовозобов'язані йдуть до найближчого військкомату. Решта вирушають до Києва. Серед них і Кавалерідзе. У Львівській області кіношників затримує передова німецька група солдатів на мотоциклах. Відбирають плівки й відпускають.

«Ночували у хліві на снопах соломи, – згадує Кавалерідзе. – У невеликій загорожі хрюкала біля корита з водою вгодована свиня. Хвилювались на сідалах кури. Під ранок почалося бомбардування – в селі згоріли багато хат. Були вбиті. У хліві знесло одну стінку і загинула свиня».

Далі рушають пішки. Їх знову перепиняють військові. Відправляють до комендатури у м. Дубно. Сприймають за розвідників і хочуть розстріляти. Рятуює секретар коменданта. Дізнавшись, що серед затриманих є режисер, шукає його прізвище в енциклопедії. Бачить, що той не бреше, і скасовує страту. Кавалерідзе відправляють на будівництво дороги. А за кілька днів дозволяють поїхати до Києва.

Спецслужби ставилися з підозрою до Кавалерідзе через його проживання в захопленому німцями Києві. У повоєнних радянських анкетах з'явилася спеціальна графа: *«Чи перебували Ви на окупованих територіях?»* Іван Петрович мусив писати: *«Так»*, це автоматично робило власника анкети *«неблагонадійним»*.

А він же ж не просто «перебував», але короткий час керував міським відділом культури і мистецтва. Намагався, користуючись посадою, оживити Київську кіностудію, яка після втечі червоних стояла мертво.

Після війни, не полишаючи ні кіно, ні скульптуру, Іван Петрович пробує себе як драматург – пише п'єсу **«Вотанів меч»**, у якій порушує гострі проблеми війни і миру, моральних і духовних цінностей суспільства. В театрах республіки ідуть його твори **«Міст через Гниле море»**, **«Перша борозна»**, **«Сіль»** та інші.

У 1958-му Кавалерідзе вдалося запустити у виробництво та зняти біографічний фільм **«Григорій Сковорода»** (1959), сценарій якого написала його дружина Надія Капельгородська. Картину здали, проте особливого успіху в прокаті вона не мала, як, зрештою, і якихось критичних відгуків.

Фільм про українського Сократа Григорія Сковороду, улюбленця елізаветинського імператорського двору, співака придворної капели, який, відмовившись від розкошів барокових палаців, обрав долю мандрівного мудреця. Знятий у шикарних петербузьких інтер'єрах та серед соковитих київських пейзажів, фільм відтворює історичну канву золотої епохи української культури – бароко.

Психологічна драма **«Повія»** (1961) на основі однойменного роману Панаса Мирного, в якій одну з перших своїх помітних ролей зіграла молода Людмила Гурченко. Селянка Христя потрапляє в найми до пана і стає свідком убивства ним власної дружини. Несправедливо звинувачену в злочині дівчину ув'язнюють. Звільнившись, вона стає танцівницею в

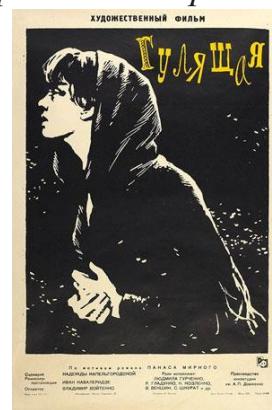

міському кафешантані. Перетворення бідної селянки на світську левицю не приносить їй щастя. Розчарована в міському житті, Христя вирішує повернутись у село, яке уособлює в її пам'яті ідилію дитинства. Та доля складається інакше...

Фільмував «Повію», як і «Григорія Сковороду», оператор Володимир Войтенко. Під час окупації режисер врятував його – витяг із концтабору в Дарниці. Над фільмом працювали й інші висококласні фахівці: художник-постановник Микола Резник, художниця-костюмерка Катерина Гаккебуш, композитор Борис Лятошинський.

Знімали швидко – на початку серпня 1961-го керівництво кіностудії вже переглянуло готову картину. Художня рада схвально відгукнулася про роботу всього акторського ансамблю та зазначила у висновку: *«Фільм правильно передає ідейно-художній задум видатного твору української класичної літератури»*. Стрічку добре прийняли в Держкіно УРСР та в Москві, випустили українською та російською («Гулящая») для демонстрації в усьому СРСР. В обох версіях Людмила Гурченко озвучила себе сама. Щоправда, фільм чомусь дістав вікове обмеження – «заборонено дітям до 16 років». Зараз це звучить дивно, бо навіть для тих часів стрічка надзвичайно цнотлива.

Того самого року «Повія» вийшла в кінотеатрах і несподівано стала хітом – найкасовішим фільмом Кавалерідзе й однією із найуспішніших стрічок кіностудії. За перший рік прокату «Повію» переглянули 27,8 млн осіб. Стрічку періодично демонстрували впродовж багатьох років після того, як вона вперше вийшла на екрани.

Попри успішний прокат, фільм дістав чимало негативних рецензій – здебільшого в центральній пресі. Критики лаяли «штучність і картинність» стрічки. «Повія» збурила і глядачів, думки яких розділилися. До кіностудії надійшло чимало листів від обурених людей, які критикували картину за те, що вона не відповідає твору Панаса Мирного. Але найбільше глядачі лаяли Людмилу Гурченко: мовляв, *«чому не знайшли талановитішу актрису, яка б зіграла справді трагедійну роль, а не естрадну співачку»*. Комусь здавалося, що в тембрі та інтонаціях голосу актриси не чути *«співучої та мелодійної української мови, а натомість звучить якийсь уривчастий бас»* тощо.

Подальші задуми Кавалерідзе були відхилені... У тематичному плані кіностудії 1962-1963 рр. згадується сценарій «Варнак», але картину не запустили, не затвердили і стрічку про Гулака-Артемовського, відхилили «Вотанів меч», бо історія стосунків української дівчини та німецького офіцера в роки окупації, мабуть, була занадто сміливою для тих часів. Кавалерідзе перетворив сценарій на п'єсу, яку поставили в кількох театрах

України. Так він дебютував ще і як театральний драматург. Режисер пропонував багато інших тем, але марно...

ОСТАННІ РОКИ

У творчих колах Івана Петровича давно вважали класиком, проте держава не поспішала офіційно підтвердити його мистецький статус.

Звання народного артиста УРСР Кавалерідзе одержав 1969-го – йому на той час було 82 роки! Певно, почесне звання готували, як тоді було заведено, до 80-річного ювілею. Але документи щось дуже довго проходили інстанції «нагорі».

Його спогади, написані в 1970-ті роки, виявилися настільки «незручними», що побачили світ лише в часи перебудови – 1988-го. Їх опублікували спадкоємці, бо самого мемуариста вже 10 років як не було на цьому світі. Щоправда, та єдина публікація відбулася зі значними скороченнями. Повністю спогади не видані й досі.

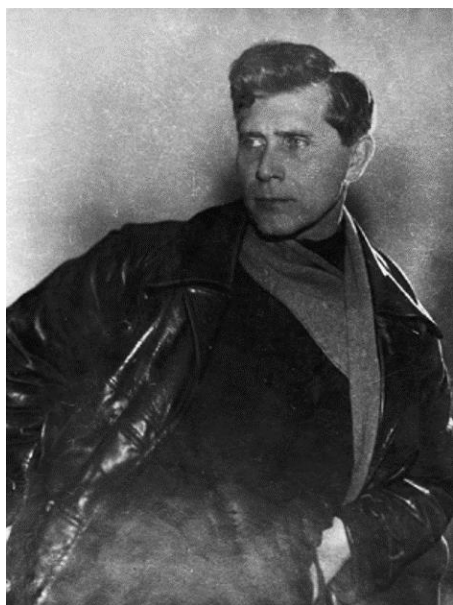
Перед смертю він сказав своїй дружині: *«Тіло моє віддати вогню, щоб жоден черв'як не доторкнувся...»*. Пішов він із цього світу 3 грудня 1978 року.

Йому судилося пройти довгий, тернистий життєвий шлях, сповнений напруженої плідної творчості. І на схилі літ митець говорив, що за 90 років він ніби прожив цілих 900. За рішенням ЮНЕСКО 100-річчя з дня народження видатного скульптора й режисера відзначала вся прогресивна громадськість світу.

І. П. Кавалерідзе, «вступаючи», за його висловом, у «десяту десятирічку», постійно був у русі і праці. До останнього дня виношував усе нові плани, ділив час між письмовим столом і майстернею: писав спогади, мистецтвознавчі розвідки, публіцистичні статті, багато ліпив. Збирався їхати до Гадяча споруджувати пам'ятник Лесі Українці, перевести в бронзу і граніт пам'ятники Шевченкові в Ромнах і Полтаві, *«Переді мною сьогодні, – ділився думками митець, – стоїть завдання створити щось таке, чого я досі не знав і не вмів. Це мені коштуватиме болісних шукань, бо не повинно бути зроблене на підвалинах досвіду й авторитету. Знати й уміти – лише сходинок до злету, а жити можна тільки в надії на злет»*.

СВІТЛИНИ

Український скульптор
і кінорежисер
І. П. Кавалерідзе.
1920-ті роки

І. П. Кавалерідзе у своїй
майстерні.
1930-ті роки

І. П. Кавалерідзе працює над
сценарієм художнього фільму
«Перекоп».
м. Київ, 9 квітня 1957 р.

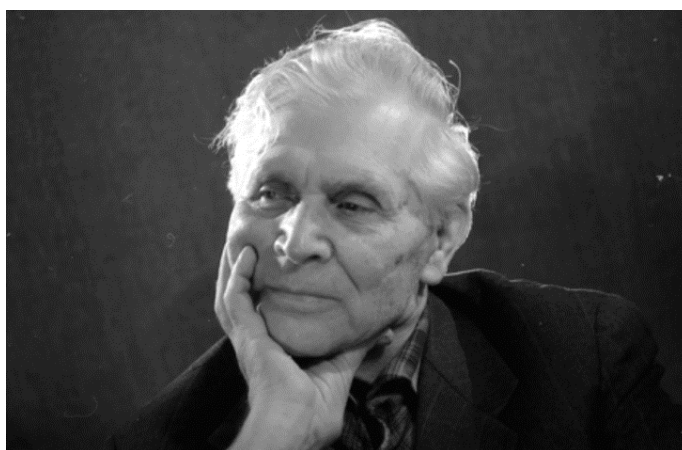

І. П. Кавалерідзе за роботою над скульптурним
портретом Ф. І. Шаляпіна.
м. Київ, 1959 р.

І. П. Кавалерідзе консультує молодих скульпторів
Л. Гордієнко, В. Клокова.
м. Київ, 15 січня 1959 р.

І. П. Кавалерідзе, м. Київ,
1962-1965 рр.
Автор фото – Л. О. Левіт

ЛІТЕРАТУРА

Книги

Встреча с Хрущевым : [історія пам'ятника Т. Г. Шевченку в Полтаві] // Провінційний Архітектор : збірка матеріалів та фотодокументів, присвячена 100-річчю від дня народження Л. С. Вайнгорта / [укл. Б. Тристанов]. – Полтава : Дивосвіт, 2012. – С. 30-33.

Бобрищев К. Іван Кавалерідзе / К. Бобрищев // Бобрищев К. Отчий край. – Полтава : Сімон, 2004. – С. 296-303.

Грибан Г. Кавалерідзе Іван Петрович (1887-1978) / Г. Грибан, В. Халимон // Грибан Г. Гортаючи сторінки історії Полтавщини. – Полтава : Дивосвіт, 2016. – С. 197.

Іван Кавалерідзе (1887 – 1978) // Україна. 101 видатна постать / [укл. А. Клімов]. – [Харків] : Ранок, [2009]. – С. 54.

Ротач П. Пам'ять отчого краю / П. Ротач // Ротач П. Рядки за рядками, літа за літами. – Полтава : Верстка, 2005. – С. 374-378.

Терес Н. В. Кавалерідзе Іван Петрович: видатний скульптор і режисер, народний артист УРСР / Н. В. Терес // Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності / за ред.: А. П. Коцура, Н. В. Терес. – Київ-Чернівці : Книга ХХІ, 2007. – С. 178-182.

Ханко В. М. Кавалерідзе Іван Петрович / В. М. Ханко // Енциклопедія Сучасної України / Національна академія наук України Наукове товариство ім. Шевченка Інститут енциклопедичних досліджень НАН України ; редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський [та ін.]. – Київ : Поліграфкнига, 2011. – Т. 11: Зор-Как. – С. 644.

На шпальтах газет і журналів

«Мені Бог дав крилатого коня...» // Край. – 2007. – № 36. – С. 5.

85 років тому в США відбулася прем'єра першого українського звукового фільму «Наталка Полтавка» // Вечірня Полтава. – 2021. – 8 груд. – С. 20.

Вертіль О. До Тараса з нагоди 100-річчя пам'ятника / О. Вертіль // Урядовий кур'єр. – 2018. – 1 листоп. – С. 20.

Віценя Л. Український Мікеланджело з грузинським прізвищем / Л. Віценя // Зоря Полтавщини. – 2012. – 16 трав. – С. 3.

Єфремова В. «Настане час і мене згадують добрим словом...» / В. Єфремова // Слово Просвіти. – 2017. – 20-26 квіт. – С. 6.

Корнєва В. Полтавське монументальне «одкровення» Івана Кавалерідзе / В. Корнєва // Зоря Полтавщини. – 2018. – 7 берез. – С. 2.

Коротенко В. Творець – до останнього подиху Івана / В. Коротенко // Зоря Полтавщини. – 2017. – 2 черв. – С. 10.

Лещенко С. Спадщину Івана Кавалерідзе обговорювали в режимі прямого зв'язку / С. Лещенко // Полтавський вісник. – 2017. – 20 квіт. – С. 11.

Малик М. 125 років від дня народження Кавалерідзе Івана Павловича, скульптора, режисера, драматурга, сценариста, народного артиста УРСР / М. Малик // Край. – 2012. – № 96. – С. 20-22.

Миколенко С. Микита Хрущов, Іван Кавалерідзе і пам'ятник Шевченку в Полтаві / С. Миколенко // Панорама Полтавщини. – 2019. – 25 квіт. – С. 15.

Мусієнко О. Іван Кавалерідзе – авангардист / О. Мусієнко // Українська культура. – 2018. – № 2. – С. 50-59.

Овчаренко Е. Київські сторінки Івана Кавалерідзе / Е. Овчаренко // Слово Просвіти. – 2018. – 15-21 лют. – С. 15.

Туглук В. Творив мистецтво, не підвладне часові: невідомі сторінки життя багатогранного митця І. Кавалерідзе, уродженця краю / В. Туглук // Урядовий кур'єр. – 2017. – 15 квіт. – С. 7.

Тютюнник О. Іван Кавалерідзе / О. Тютюнник // Край. – 2017. – № 158. – С. 19-21.

Ханко В. Національна скульптура XIX-XX ст.: внесок полтавців / В. Ханко // Образотворче мистецтво. – 2017. – № 1. – С. 48-53.

Шебеліст С. Пам'ятник Т. Шевченку в Полтаві: монументальне одкровення І. Кавалерідзе / С. Шебеліст // Рідний край. – 2013. – № 2. – С. 159-160.

Юнін О. Виповнилося 130 років від дня народження Івана Кавалерідзе / О. Юнін // Слово Просвіти. – 2017. – 21-27 груд. – С. 12.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

Іван Кавалерідзе (1887–1978) [Електронний ресурс] // ВУФКУ : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2021. – Режим доступу: <https://bit.ly/3NAmUKK> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Іван Кавалерідзе відмовився ліпити погруддя Адольфа Гітлера [Електронний ресурс] // Gazeta.ua : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м. : б. в.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/39QKZhK> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Кавалеридзе, Иван Петрович [Електронний ресурс] // История Полтавы (сайт Бориса Тристанова) : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м : б. в.]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3zqFktg> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Кавалерідзе Иван Петрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2022. – Режим доступу: <https://bit.ly/3LCSnKF> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Кавалерідзе Иван Петрович [Електронний ресурс] // ЕСУ : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2011. – Режим доступу: <https://bit.ly/3LBjUfr> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Махун С. Два епізоди з життя Івана Кавалерідзе [Електронний ресурс] / С. Махун // ZN.UA : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2017. – Режим доступу: <https://bit.ly/3ND30z2> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Репресії, які ми пережили, спогади Івана Кавалерідзе [Електронний ресурс] // KORYDOR журнал про сучасну культуру : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2017. – Режим доступу: <https://bit.ly/3MOY7Sp> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Сядристий М. «Тіло моє віддати вогню...» [Електронний ресурс] / М. Сядристий // День : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2011. – Режим доступу: <https://bit.ly/3Hasoda> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Учитель Івана Кавалерідзе – уродженець Люботина [Електронний ресурс] // Слобідський край : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – [Б. м.], 2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/3xlN2SK> (дата звернення: 07.06.2022). – Назва з екрана.

Світи Івана Кавалерідзе

*до 135-річчя від дня народження українського
драматурга, скульптора, кінорежисера, актора*

Біобібліографічна розвідка

Укладач: Тетяна Базир

Редактор	Н. Фенько
Комп'ютерний набір	Т. Базир
Комп'ютерна верстка	Т. Базир
Відповідальна за випуск	С. Сичова

*Підписано до друку 11.07.2022. 28 стор. Тираж 3 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава. вул. О. Гончара, 25а
<http://libgonchar.org>
E-mail: pobugonchara@ukr.net*

